

IN MEMORIAM

Emilia Comișel, profesor universitar, etnomuzicolog

Irina DRAGNEA

Am acționat, întreaga mea viață, din dragoste pentru arta de tradiție orală (folclorul muzical, în primul rând), ceea ce m-a determinat să fac efortul de a-i înțelege esența, de a pătrunde bogăția sufletească și excepționala înzestrare, în plan poetic și muzical, a poporului nostru, ca și din dorința de a face cunoscută această artă – sursă inepuizabilă de inspirație –, unui număr cât mai mare de tineri viitori muzicieni, care studiau la Conservatoarele de Muzică. De aceea, am avut în vedere predarea folclorului nu numai la nivel universitar, dar și în școlile de toate gradele, începând de la o vârstă fragedă, pentru atragerea tineretului prin conștientizarea valorii estetice și a importanței naționale și internaționale a acestei arte.

*Elaborarea **Cursului de folclor muzical** (pentru înfăptuirea căruia am străbătut, ani de zile, întreaga țară, culegând, analizând și clasificând un material imens de o inestimabilă valoare artistică, în foarte mare parte inedit, la acea oră, umplându-mi sufletul de comoara neamului) și numeroasele colaborări în alcătuirea manualelor de muzică au slujit acestui scop nobil.*

Prof.univ.etnomuzicolog **Emilia Comișel**

S-a născut la Ploiești, în data de 28 februarie 1913, părinții fiind Maria – născută Georgescu – din Ploiești (fiică de preot și profesoară de lucru și gospodărie, cu specialitatea flori) și Gheorghe Comișel, de origine ogretinean (Prahova), institutor, apoi profesor de muzică și de matematică la Ploiești, profesor de limba română în Basarabia, dirijor de cor (a condus ani de zile Corul Societății Profesorilor de Muzică din județul Prahova) compozitor și violonist, cu studii universitare (Academia Regală de muzică

religioasă, unde a fost șef de promoție, și Conservatorul din București – secția vioară) și care a susținut concerte solistice la București și Ploiești, a construit o școală elementară la Ploiești (în cartierul Bolovani) și a inițiat un Ateneu cultural pentru tineret la Mânciu (Prahova), la pensie pregătind corurile căminelor culturale ale comunelor din Prahova (Văleni de Munte, Mânciu Ungureni și Pământeni, Homorâciu, Izvoarele, Teșani etc).

O frumoasă viață spirituală i-au oferit-o părintii, prin:

- însușirea în primul rând, a unor instrumente (vioara și pianul), a unui bogat repertoriu muzical popular și cult și a unei diversificate, dar corect îndrumate, literaturi științifice, bibliografice (mai ales muzicală) și beletristice;
- participarea la corurile bisericești, împreună cu cei trei frați și cele două surori (coruri al căror dirijor era tatăl- Gheorghe), în cadrul cărora, tinerii Comișei erau și profesori de solfegiu pentru ceilalți participanți ;
- ședintele de muzică de cameră corală și instrumentală, în sânul familiei (în casa părintească de la Ploiești, se aflau 10 viori, un violoncel, un pian și un flaut), când erau abordate, în afară de partiturile corale și instrumentale deja aflate în biblioteca familiei, tot ce apărea nou în magazinele de specialitate (toți membri familiei inclusiv mama – Maria, interpretau muzică vocală și instrumentală: Florin Comișel, compozitor, pianist și dirijor de cor și orchestră, profesor de armonie și dirijat la Conservator (i-a avut ca elevi pe Marin Constantin și Ion Baci), culegător de folclor muzical românesc; Victoria-Viorica, profesoară de muzică, cercetătoare a folclorului copiilor, membră a orchestrei semisimfonice și coristă în ansamblurile corale ploieștene, valoroasă interpretă a repertoriului violonistic; Maria-Marcela, o altă soră – profesoară de vioară; Ioan – economist, angajat la Banca Națională (mort tânăr, la numai 28 de ani); Romulus – inginer.
- întreaga familie făcea naveta la București, pentru a participa la spectacolele de operă și la concertele de la Ateneul român.

După inițierea muzicală temeinică din familie, Emilia Comișel și-a continuat studiile de specialitate în cadrul Academiei Regale de Muzică, unde a avut șansa de a studia cu cei mai competenți profesori (Ioan Chirescu – teorie și solfegii; Alfonso Castaldi – armonie; Alfred

Alessandrescu – contrapunct; Constantin Brăiloiu – istoria muzicii și folclor; George Breazul – enciclopedia și pedagogia muzicii; Dimitrie Cuclin – estetică muzicală și forme; Ștefan Popescu – dirijat cor; Paul Jelescu – pian. Decisivă pentru alegerea profesiei viitoare (folclorist-etnomuzicolog) a fost influența covârșitoare pe care a avut-o asupra d-sale personalitatea, competența pedagogică și opera științifică a savantului român - inițiatorul etnomuzicologiei de nivel mondial – Constantin Brăiloiu – acest maestru dedicat cu totul slujirii folclorului românesc și al celui universal, având o uriașă putere de munca, “geniu al metodei” cum îl numea André Schaeffner și care a reușit să adune, să înflăcăreze și să instruiască un grup de tineri muzicieni – între care s-a numărat și Emilia Comișel –, elevii, apoi colaboratorii și prietenii săi, deveniți, cu timpul, specialiști în domeniu, care l-au urmat și i-au desăvârșit opera. Alți profesori muzicologi și compozitori: Dumitru Georgescu Kiriac, creatorul și dirijorul corului *Carmen*, Ion Croitoru și Gheorge Cucu, muzicieni de înaltă clasă, compozitori de mare sensibilitate și rafinament, și alți reprezentanți ai pleiadei primei jumătăți a secolului XX, prin dăruirea crezului lor și activitatea neobosită, cu rezultate cu totul excepționale, au știut să-i insuflă dragostea pentru folclorul românesc.

Cu o voință și o ambiție fără preget, conform principiilor însușite dela părinții săi, Emilia Comișel și-a continuat activitatea de-alungul întregii vieți, până la vârsta de 95 de ani, când un accident cerebral i-a înfrânt avântul. A străbătut țara în lung și-n lat, mai întâi, ca elevă și discipolă, a lui Constantin Brăiloiu, uneori împreună cu membrii echipelor sociologice ale lui Dimitrie Gusti, apoi ca folcloristă experimentată, fie singură, fie cu colegi din București (Mariana Kahane, Elisabeta Moldoveanu, Elisabeta Sulițeanu, Ovidiu Bârlea, Hary Brauner, Tiberiu Alexandru, Mihai Pop) sau din provincie, cu grupuri de studenți, sau cu fiica – Irina – pentru a culege folclor (a înregistrat peste 9000 de melodii), pentru a fi permanent prezentă în mijlocul manifestărilor artistice populare, pentru a se pătrunde de spiritualitatea geniului artistic al românilor, pentru a putea elabora antologii, studii, articole, pentru a susține conferințe, concerte-lecții, emisiuni radiofonice (Ciclul *300 melodii populare*), în care prezenta cântăreți populari necunoscuți pe care îi descoperea treptat prin deplasările în țară), comunicări științifice în țară și peste hotare (Franța, Belgia, Iugoslavia, Albania, Italia, Germania, Canada) și a face cunoscut atât conaționalilor, cât și străinilor acest tezaur românesc. A cules folclor și de la românii din Bulgaria, Iugoslavia, Albania, Canada. A descoperit, îndrumat în activitatea de culegere a materialului folcloric și promovat prin concursurile Floarea din Grădină, Maria Tănase, Maria Lătărețu, Cântece nou în Mehedinți, etc., o serie de tineri talentați, deținători de repertoriu

folcloric autentic și voci minunate: Angelica Stoican (Mehedinti), Oană Augustin (Hunedoara), Liviu Vasiliță (Teleorman), Anuța Tite (Maramureș), Gheorghe Turda (Maramureș), Maria Tanasă (Fălticeni). Toți au devenit, cu timpul vedete, iubiți și apreciați de public, toți au transmis mai departe repertoriul tradițional al graiului lor folcloric, alcătuind și instruind grupuri de tineri interpreți.

Alți interpreți, profesioniști de valoare au fost urmăriți cu interes și sfătuiți, de câte ori s-a ivit ocazia, sau au devenit chiar colaboratori ai doamnei folclorului românesc: Maria Lătărețu, Maria Tănase, Ileana Constantinescu, Elena Jurjescu Todi (Banat), Cornel Borza (Bihor), Maria Tripon (Oaș), Gavril Prunoiu – interpret și profesor de canto popular (Argeș), Valeria Peter Predescu, Ileana Rus, Lucreția Ciobanu, Floarea Calotă, Maria Ciobanu, Maria Tănase Marin, Floarea Tănăsescu și să ne fie iertat dacă nu-i amintim pe toți.

Cariera științifică a Emiliei Comișel a cunoscut o evoluție ascendentă, de la calitatea de *culegător pe teren* și *colaborator*, încă din studenție, al Arhivei de Folclor a Societății Compozitorilor Români, la cea de cercetător (din 1949), apoi cercetător științific principal și șefă a secției muzicale, în cadrul Institutului de Folclor (ulterior I.E.F. **Constantin Brăiloiu**), unde a realizat mii de transcrieri muzicale, rezultând numeroase studii și articole și colaborator –cercetător științific principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene (din 1967). De la început, a efectuat ore de îndrumare pentru cunoașterea folclorului din diferite zone ale țării, ca și pentru însușirea metodei de culegere, analiză și clasificare a materialului cules pe teren, împreună cu Gheorghe Ciobanu, Paula Carp, Ioan T. Florea, Mircea Chiriac, Florin Comișel, Gheorghe Zamfir, cu alți colegi din Cluj și Iași, pentru tinerii membri ai Uniunii compozitorilor, ca și pentru colegii mai tineri și neexperimentați ai Institutului. Cu aceiași colegi a susținut ședințe de îndrumare a orchestrelor din întreaga țară.

Lucrările de nivel științific superior pe care le-a elaborat în domeniul folcloristicii și al etnomuzicologiei, unele publicate în : *Revue des études sud-est européennes* (Buc.), *Studii și cercetari de istoria artei*, *Contemporanul*, *Revue roumaine* (Buc.), *Colocvii*, *Scânțea*, *Demos* (Germania), *Journal of the International Folkmusic Council* (Londra), *Akordi* (Belgrad), *Sud-est Europ* (Atena), *Les Colloques de Wegimont*, *Societăți europene* (revista editată de Paul H. Stahl), *Datini* (rev. fundației Ethnos), la toate revistele de folclor din România și numeroase publicații de profil din străinătate: Franța, Belgia, Italia, Germania, Canada, Rusia, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria, (în *Studia memoriae Belae Bartok sacra*), între care cităm: *Cursul de folclor muzical* în două ediții (1967,1969);

Antologia folclorică din Ținutul Pădurenilor – în colaborare – în două ediții (1959, 1964), *Folclorul copiilor – studiu și antologie*; două volume de *Studii etnomuzicologice* (1986, 1992); numeroase studii și articole, publicate în țară cât și în străinătate, *Pe urmele lui Bela Bartok în Hunedoara*; *Despre forma arhitectonică a muzicii populare*; *Elemente comune în folclorul muzical al popoarelor sud-est europene*; *Preliminarii la studiul științific al baladei*; *Folclorul obiceiurilor calendaristice*; *Folclorul obiceiurilor familiale*; *Colecții de colinde (Dă pă dubă, săraca; Colindăm Domnului bunu – în colaborare)*; *Radu Anghel (în colaborare cu Ovidiu Bârlea)*; *Contribuții la cunoașterea eposului popular cântat*; *Elements archaïque dans les coutumes nuptiales du peuple roumain*; *La musique de la ballade roumaine*; *Structura melodică a dansurilor populare* și multe altele, i-au adus recunoașterea națională și internațională. Astfel, a obținut numeroase premii în țară și peste hotare: Ordinul muncii, clasa a III-a, Meritul cultural, clasa a IV-a, prof. de Onoare al Univ. Naț. de Muzică, Cetățean de Onoare al mai multor orașe și comune din țară Oscarul Românesc (Alexandria, 2004), Meritul Cultural în grad de Ofițer (2006), Marele Premiu al U.C.M.R. pe anul 2007, Premiul Ministerului Culturii (2007), zeci de Diplome de Onoare, a devenit membră a I.F.M.C. (Londra) și I.M.S. (International Musicological Society – Basel), membră de onoare a Fundației George Enescu (Montreal – Canada); membră cu funcții administrative în juriile Concursurilor și Congreselor din Iugoslavia, Franța, Italia, sau doar participantă, întotdeauna cu comunicări științifice (Germania), ducând cu sine ansambluri folclorice românești, legând prietenii și realizând colaborări cu specialiștii străini din numeroase țări, unii, cei mai în vârstă, prieteni și colaboratori ai lui Constantin Brăiloiu.

Cariera didactică și pedagogică a fost, (cu unele întârzieri de timp în atingerea nivelului maxim al titlaturilor și împiedicarea de un H.C.M. al învățământului superior, pentru obținerea doctoratului), susținută de Emilia Comișel, cu aceeași consecvență și determinare, cu acelaș nivel ridicat al conștiinței profesionale, ca și în cercetare. Prima grijă: elaborarea ***Cursului de Folclor Muzical***, a fost îndeplinită în 1967. De acum înainte studenții aveau un material bogat și bine documentat după care să învețe. La Conservatorul bucureștean, Emilia Comișel, devenită profesor universitar, șefă a catedrei de folclor, a pregătit nenumărați tineri, cei mai mulți eminenți profesori de muzică, alții- muzicologi sau compozitori. O altă serie de studenți au devenit cercetători în domeniul folclorului muzical, sau al etnomuzicologiei, participanți activi la viața muzicală a țării, nu numai în juriile naționale ale Concursurilor și festivalurilor folclorice, ci și în culegerile de teren, descoperitori și îndrumători ai unor talentați interpreți proveniți din cele mai diferite zone ale țării, pe care îi promovau în

concursurile naționale , mulți deținători de titluri universitare, doctori (Florin Georgescu, Cristina Rădulescu, Petre Brâncuși, Elize Stan, Marioara Murărescu, Gheorghe Oprea, Luminița Vartolomei, Irina Dragnea, Steluța Popa, Gruia Stoia și foarte mulți alții, unii cu vieți exemplare și cariere de excepție).

Toți aceștia au devenit colegi și colaboratori ai fostei lor profesoare, regăsindu-se în toate manifestările muzicale ale țării, de multe ori și ca membri ai juriului de concurs (la *Floarea din grădină*, prima președintă a juriului a fost Emilia Comișel, apoi profesorul Mihai Florea), alături de alți muzicieni de marcă : Florin Comișel, Tiberiu Alexandru, Sabin Drăgoi, Simona Patraulea, Gheorghe Ciobanu, Paula Carp, Mircea Chiriac, Hari Brauner, Zeli Sulițeanu, Mariana Kahane, juriu competent și extrem de exigent, care promova numai valorile autentice, spre deosebire de situația actuală, când sunt promovați devalma buni și răi.

Începând din anul 1967, Emilia Comișel a depus un efort susținut pentru a aduna și a publica opera științifică a lui Constantin Brăiloiu, prin deplasări în străinătate, contactarea tuturor prietenilor, colaboratorilor și a persoanelor care, într-un fel sau altul, l-au cunoscut și aveau date despre savantul român. Au rezultat 6 volume de *Opere – Constantin Brăiloiu* (primele două bilingve) în care este prezentată, pe lângă cronici, articole, eseuri, întreaga operă științifică a acestuia, și două volume de *corespondență*, acestea în colaborare cu Irina Dragnea, fiica sa și o *Monografie*. Astfel, această neobosită cercetătoare, a readus în atenția lumii muzicale românești pe marele savant român de talie mondială. Tot datorită strădaniilor Emiliei Comișel, care a făcut demersurile oficiale necesare, rămășițele pământești ale lui Constantin Brăiloiu, au fost aduse în țară, iar Institutul de Etnografie și Folclor din București îi poartă numele.

Nu putem omite un aspect extrem de semnificativ, și anume, acela al relațiilor internaționale din viața și activitatea folcloristei. Într-o perioadă când exista o barieră strictă în privința deplasărilor de orice natură- turistic sau profesional – în străinătate , când aprobările de la *Iorga* erau așteptate trei sau mai multe luni, E.C. reușea să întrețină relații profesionale și prietenești cu un număr incredibil de mare de oameni de pe tot mapamondul, să fie prezentă (cu toate greutățile și mizeriile care i se făceau uneori), în calitate de simplu membru sau cu funcții organizatorice, la festivalurile, concursurile și congresele din Franța, Iugoslavia, Germania, Italia, Polonia, Bulgaria, Albania, U.R.S.S., Canada, să trimită și să primească literatură de specialitate către și dela un mare număr de specialiști sau viitori specialiști, fiind permanent la curent cu tot ce se publica. Din punctul de vedere al corespondenței interne și externe, putem

număra câteva mii de scrisori, iar numărul celor care au îndrăgit-o pe E.C. se cifrează la același nivel, aflându-se pe întreaga scară socială, dela simpli țărani din diferite zone, studenți și profesori, mulți participanți la Cursurile de Vară dela Sinaia, până la savanți de renume mondial, dar numai cei ce aveau legătură cu lumea artistică și științifică. Dacă i-am evoca pe unii, i-am nedreptății pe alții, și totuși: Mircea Eliade, Paul Collaer, Gilbert Rouger, Ernest Ansermet, Jean Absil, André Schaeffner, Yvette Grimaud, Jean-Jaques Nattiez, Octavian Bohociu (Germania), Prof.dr. Vera Pavlović Leposava pictoriță (aceasta avusese un aport esențial în recunoașterea limbii române și a etniei românești în Banatul sârbesc), Dragoslav Antoniević, Dragoslav Dević, Elly Bašić, Milica Ilijin și întreaga pleiadă a folcloriștilor iugoslavi, Ramadan Sokoli și Mili- soția sa (Albania), Rayna Katzarova (Bulgaria), Alexandru Neagu (Elveția), Yves Lenoire (Belgia), Susanne Zigler, Dr.A.Chodkowski (Polonia), Mircea Manole (Canada), Nicolas Treatt, din familia Tretiakov (Franța), Paul Posquin (Belgia), Benjamin Suchoff, Georgio Nataletti, Viorela Dinescu (Germania) – fostă studentă a doamnei Comișel, o compozitoare renumită și o ferventă propagatoare a muzicii românești peste hotare, Dagmar Falk (Suedia), Ion Onciul (Serbia), Bože Ianučić (Velicovo-Timocul sârbesc) un excepțional viorist român, cu un imens repertoriu instrumental și cunoscător a 20 de balade, și...și...

Întreaga țară, dar mai cu seamă Prahova – tărâmul de suflet al cercetătoarei, unde, un erudit propagator de cultură locală, Prof. dr. Alexandru Bădulescu directorul Muzeului **Paul Constantinescu**, ctitorește de ani buni promovarea valorilor cultural-artistice locale, prin aniversări, comemorări, așezări de placi memoriale, festivaluri (Festivalul coral **Florin Comișel**), Universitatea **Nicolae Iorga** (Vălenii de Munte) și Banatul, cu oameni de frunte ca fostul primar al Făgetului, deputatul Dorel Covaci, Anca Augusta, Ion Oltean, Gelu Stan, Ovidiu Papană, Ion Căliman, primele județe care au sărbătorit-o pe cercetătoare în momente semnificative (**Emilia Comișel și folclorul românesc**, ed. Nagard, Lugoj, 2003), apoi Teleormanul, Mehedințiul, Bihorul, întreaga Moldovă, Maramureșul nu vor uita colaborările atât de fructuoase cu Emilia Comișel.

O relație profesională dublată de o stimă și simpatie reciprocă cu rezultate concrete de mare valoare s-a desfășurat pe o lungă perioadă de timp între Emilia Comișel și Prof.dr. Francisc Laszlo dela Cluj, rezultând publicații bazate pe materialul furnizat de cercetătoare (**Constantin Brăiloiu partizan al etnomuzicologiei fără frontiere**, ed. EIKON, Cluj-Napoca, 2006).

Dar nu putem, oricât ne-am strădui, să cuprindem cu ușurință vastitatea activității unui asemenea savant.

Micuță de statură, durdulie, blondă, cu ochi albaștri limpezi, cu un zâmbet luminos și cu o fire prin excelență sociabilă, veselă, deschisă și spontană, gata oricând să dea o replică spirituală sau să spună o glumă (la care, uneori uita poanta, spre hazul și bunădispoziția asistenței), să dea un sfat sau să compătimizească pe cei în necaz sau suferință, (chiar când ea însăși avea necazuri) conștiincioasă și muncitoare « d' arrache pied », cu **prestanță incontestabilă și neîndurare** întru paza adevărului și a valorii în lumea artistică, calități datorate excepționalei competențe profesionale ce nu permitea nimănui să-i **treacă pe dinainte**, era imediat îndrăgită și rămânea neuitată, mergând direct la sufletul interlocutorilor. Toți îi doreau compania, toți credeau că o pot solicita, și pe bună dreptate, căci **Mama mea** nu refuza pe nimeni și onora aproape 100% promisiunile făcute.

Să fim mândri și fericiți că am avut și mai avem asemenea **Oameni**, răspânditori de cultură, care și-au pus și își pun viața în slujba unor idealuri nobile, care au fost și mai sunt în stare să creeze **o lume** – generații întregi – **după chipul și asemănarea lor**.

Pe data de 18 aprilie, doamna Emilia Comișel a trecut într-o altă dimensiune spirituală unde totul este lumină și seninătate, determinare și hărnicie întru bine și frumos, de unde privește cu îngrijorare și compasiune, la lumea actuală în care tineretul (într-o proporție alarmantă) este deabusolat și are prea puține idealuri.

Fie-i veșnică amintirea !